

ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА

ФАКУЛЬТЕТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
Кафедра публічного управління та адміністрування

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему: «Державна політика щодо пропагування національної
культури та мови»

Виконала: студентка магістратури за
спеціальністю 281 Публічне
управління та адміністрування заочної форми
навчання

Аніта БАБІЙ

Керівник: доцентка кафедри публічного
управління та адміністрування, кандидатка
наук з державного управління, доцентка

Людмила ТРЕБИК

Рецензент: _____

АНОТАЦІЯ

Державна політика, спрямована на пропагування національної культури та мови, становить один із ключових аспектів формування суспільства та його ідентичності. Ця магістерська робота присвячена ретельному аналізу та розумінню теоретичних, історичних та сучасних аспектів державної політики в контексті культурної та мовної сфер.

В розділі, присвяченому теоретичному аспекту, досліджуються концепції культурної ідентичності та мовної політики, враховуючи їхній взаємозв'язок та вплив на становлення суспільства. Вивчається, як ці аспекти взаємодіють у процесі формування і утвердження культурного ландшафту.

Історичний аспект роботи дозволяє розглянути етапи розвитку державної політики у галузі культури та мови, виявити ключові зміни та впливи, які вони справляли на суспільство. Аналізується роль політичних подій у формуванні культурних стратегій та реалізації мовної політики в різні періоди історії.

У розділі, присвяченому сучасному стану державної політики, розглядається законодавча база та стратегії, які направляють впровадження політики у галузі культури та мови. Проводиться аналіз фінансових ресурсів, що виділяються на ці цілі, та їхнього впливу на успішність реалізації запланованих завдань.

В останньому розділі роботи фокусується на виявленні актуальних проблем та перспектив в галузі пропагування національної культури та мови. Шляхом аналізу цих проблем та використання стратегічного підходу робота пропонує конкретні рекомендації для подальшого розвитку державної політики, спрямованої на зміцнення культурної ідентичності та мовного простору країни.

Ця магістерська робота вирізняється своєю актуальністю та значущістю, сприяючи глибокому розумінню впливу державних стратегій на культурне життя суспільства. Вона вносить важливий внесок у розробку ефективних інструментів державної політики, спрямованих на забезпечення

розвитку та збереження культурної спадщини та мовної різноманітності країни.

ANNOTATION

State policy aimed at promoting national culture and language is one of the key aspects of shaping society and its identity. This master's thesis is devoted to a careful analysis and understanding of the theoretical, historical, and contemporary aspects of state policy in the context of cultural and linguistic spheres.

In the section devoted to the theoretical aspect, the concepts of cultural identity and language policy are explored, taking into account their interrelation and impact on the development of society. It is studied how these aspects interact in the process of shaping and consolidating the cultural landscape.

The historical aspect of the work allows us to consider the stages of development of state policy in the field of culture and language, to identify key changes and influences that they had on society. The role of political events in the formation of cultural strategies and the implementation of language policy in different periods of history is analyzed.

In the section devoted to the current state of state policy, the legislative framework and strategies that guide the implementation of policy in the field of culture and language are considered. An analysis is carried out of the financial resources allocated for these purposes and their impact on the success of the implementation of planned tasks.

The last section of the work focuses on identifying current problems and prospects in the field of promoting national culture and language. By analyzing these problems and using a strategic approach, the work proposes specific recommendations for the further development of state policy aimed at strengthening cultural identity and the linguistic space of the country.

This master's thesis is distinguished by its relevance and significance, contributing to a deep understanding of the impact of state strategies on the cultural life of society. It makes an important contribution to the development of effective tools of state policy aimed at ensuring the development and preservation of the cultural heritage and linguistic diversity of the country.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В ГАЛУЗІ КУЛЬТУРИ ТА МОВИ	9
1.1. Культурна ідентичність та її вплив на суспільство.....	9
1.2. Етапи розвитку культурної політики. Мовна політика як складова культурної стратегії.....	14
РОЗДІЛ II. ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ КУЛЬТУРИ ТА МОВИ	45
2.1. Роль політичних подій у формуванні культурної та мовної політики.....	45
2.2. Чинники впливу на процес формування та реалізації державної мовної політики в галузі освіти України.....	47
РОЗДІЛ III. СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ У ДЕРЖАВНІЙ ПОЛІТИЦІ КУЛЬТУРИ ТА МОВИ	50
3.1. Інноваційні підходи та технології в державній політиці.....	50
3.2. Перспективи розвитку та рекомендації.....	53
ВИСНОВКИ	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	62

ВСТУП

Актуальність теми. Глобалізація та інтеграція України до міжнародних спільнот, що супроводжуються посиленням впливу інших культур і мов. Це створює загрозу для збереження і розвитку української культури та мови. Війна в Україні, яка призвела до значних руйнувань культурної інфраструктури та погіршення мовної ситуації.

Необхідність формування у громадян України стійкої національної ідентичності, яка є основою для розвитку громадянського суспільства.

Культура та мова є важливими складовими національної ідентичності. Вони відіграють важливу роль у формуванні самосвідомості людей, а також у розвитку суспільства в цілому.

Державна політика щодо пропагування національної культури та мови спрямована на забезпечення збереження і розвитку цих цінностей. Вона передбачає створення умов для доступу до культурних благ для всіх громадян, розвиток освіти і виховання в галузі культури, а також захист культурної спадщини.

Мета дослідження: аналіз державної політики щодо пропагування національної культури та мови, виявлення її недоліків та розробка рекомендацій щодо її вдосконалення.

Завдання дослідження:

- Дослідити поняття «культурна ідентичність» та її вплив на суспільство;
- Розглянути етапи розвитку культурної політики та мовну політику як складову культурної стратегії;
- Визначити роль політичних подій у формуванні культурної та мовної політики;
- Розглянути чинники впливу на процес формування та реалізації державної мовної політики в галузі освіти України;

- Дослідити інноваційні підходи та технології в державній політиці;
- Розглянути перспективи розвитку та рекомендації.

Об'єкт дослідження: державна політика, яка спрямована на збереження та розвиток української національної культури та мови.

Предмет дослідження: цілі, завдання, принципи, механізми реалізації державної політики щодо пропагування національної культури та мови, а також її ефективність.

Для досягнення поставленої мети будуть використані такі **методи дослідження:**

Аналітичний метод для вивчення теоретичних основ державної політики у сфері культури та мови.

Метод описово-аналітичного дослідження для характеристики сучасного стану і тенденцій розвитку державної політики щодо пропагування національної культури та мови в Україні. Метод експертних оцінок для визначення ролі державної політики у формуванні національної ідентичності українського суспільства. Структура дослідження. Робота складається зі вступу, основної частини, висновків і додатків.

У вступі обґрунтовується актуальність теми дослідження, визначаються його мета і завдання, методологія дослідження, а також структура роботи.

У основній частині розглядаються теоретичні основи державної політики у сфері культури та мови, сучасний стан і тенденції розвитку державної політики щодо пропагування національної культури та мови в Україні, а також роль державної політики у формуванні національної ідентичності українського суспільства.

У висновках підбиваються підсумки дослідження і формулюються його основні результати.

Державна політика щодо пропагування національної культури та мови є важливим інструментом формування національної ідентичності українського суспільства. Вона спрямована на забезпечення збереження і розвитку цих цінностей, а також на формування у громадян України стійкої національної самосвідомості.

Проведення дослідження з даної теми є актуальним і важливим для розвитку української культури та мови. Воно дозволить визначити основні напрями і завдання державної політики у цій сфері, а також розробити рекомендації щодо її вдосконалення.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В ГАЛУЗІ КУЛЬТУРИ ТА МОВИ

1.1. Культурна ідентичність та її вплив на суспільство

Культурна ідентичність - відчуття приналежності людини до тієї чи іншої культури. Кожна людина має потребу в певній регламентації своєї життєдіяльності, яку він може знайти тільки в співтоваристві інших людей, що і визначає існування культурної ідентичності.

Суть культурної ідентичності полягає в тому, що людина усвідомлено приймає відповідні культурні норми і зразки поведінки, ціннісні орієнтації і мову. Культурна ідентичність сприяє розумінню власного "я" з позиції культурних характеристик, прийнятих в даному суспільстві, самоототожненню себе з його культурними зразками.

Національна ідентичність надзвичайно багатогранна й різнопланова, однією із складових її є культурна ідентичність. В найзагальніших рисах сутністю культурної ідентичності є усвідомлене віднесення людиною себе до певної культури, прийняття її норм, цінностей, моделей поведінки та інших культурних характеристик, прийнятих в даній культурі. Залежно від культурного самовизначення індивіда формується його внутрішній духовний світ і світогляд. Генеза кожної культури (як і її носіїв – етносів та народів) проходить в конкретно-історичних середовищах, а тому і втілюють вони свої специфічні ознаки і риси.

Набуття людиною певної культурної ідентичності здійснюється в процесі соціалізації особистості. На основі встановленого емоційного зв'язку, а також переймання у власний внутрішній світ зразків, норм, цінностей та сприйняття їх як власних, індивід зіставляє себе з іншими. Всі ці та багато інших компонентів культури тісно переплетені між собою. За умов усталеного соціуму питання набуття культурної ідентичності сприймаються як природна даність, коли в процесі соціальної адаптації задіюються механізми визначеності, зумовлені традиційним культурним розвитком.

Питання ідентичності особливо загострюються в перехідні періоди – періоди суспільної кризи, коли трансформуються і ламаються усталені соціальні зв'язки, норми, поведінкові стереотипи. У випадку загострення соціальних конфліктів ми можемо спостерігати кризу ідентичності – як індивідуальної, так і колективної.

Розширення меж культурної взаємодії за допомогою мереж засобів масової комунікації (ЗМК), інтернету, електронних і комп'ютерних мереж стирає кордони національних культур, формуючи єдиний еклектичний культурний простір. Відтак суспільства стають більш диференційованими, гетерогенними, спостерігаються численні стратифікаційні розшарування. Саме комунікаційні мережі стають головними трансляторами культурних потоків глобалізованої транснаціональної культури, виразником якої виступає масова культура. Вона є одним з найважливіших феноменів індустріального суспільства.

У нове тисячоліття Україна вступила незалежною державою. Вирішуючи актуальні завдання розбудови громадянського суспільства в нашій державі, до найважливіших проблем слід віднести реформування соціально-культурної сфери. Сучасна українська ситуація в сфері культури нагадує ту, яка склалася в Італії після її об'єднання понад сто років тому. Саме тоді один з політичних лідерів заявив: «Ми створили Італію, тепер нам треба створити італійців». Відповідно, українські політики створили Україну, а зараз повинні створити українців. Тобто має бути сформована така національна ідентичність, яка б була однаково прийнятою як на Сході, так і на Заході. Тому визначальним аспектом розбудови незалежної України стала проблема пошуку її нової культурної ідентичності. Найважливішим інструментом вирішення цієї проблеми є культурна політика.

Культура є тим об'єднуючим елементом, який скріплює будівлю суспільного життя. Це обумовлено не тільки тим, що культура передається від однієї людини до іншої в процесі соціалізації контактів з іншими культурами, але і тим, що культура формує у людей відчуття приналежності

до групи. Члени однієї культурної групи, схоже, в більшій мірі розуміються, довіряють і симпатизують один одному, ніж стороннім. Ці загальні для членів групи відчуття відображаються в різних культурних особливостях.

Культура спричиняє як конфлікти, так і солідарність всередині груп і між ними. Мова, як один з ключових елементів культури, добре ілюструє цю тезу. З одного боку, комунікативна компетентність допомагає об'єднати членів соціальної групи. Спільна мова об'єднує людей.

З іншого боку, спільна мова також "виключає" з групи тих, хто нею не володіє або говорить дещо інакше. У будь-якому суспільстві існують різні версії мови, а також відмінності в жестах, одязі та цінностях. Все це слугує для поділу соціальних груп і може стати основою групового конфлікту.

Ступінь культурної єдності в теоретичних висновках сучасних соціологів, ймовірно, перебільшений, якщо прийняти до уваги швидкі зміни, які зазнають сучасні суспільства. На думку соціолога Н. Смелзера можна виділити, принаймні, три види культурних конфліктів:

- аномію;
- культурне запізнювання;
- панування чужої культури.

Перше і головне, що ми зрозуміли – свою окремішність від росіян. Те саме класичне протиставлення «ми – вони». Ми почали відчувати потребу формування, розвитку та збереження української національної ідентичності, як вирішальної складової національної стійкості у нашому швидкоплинному світі, де культури і традиції постійно розвиваються, а також де, на величезне здивування і на превеликий жаль, можливі війни на знищення однієї нації іншою.

Україна дуже довго складалася ніби з окремих харчових інгредієнтів до борщу, які існували самі по собі. Але війна сприяла тому, що вода закипіла і інгредієнти почали взаємодіяти і перетворюватися в одне ціле.

Перше і найголовніше, що ми зрозуміли, це те, що ми відокремлені від росіян. Це той самий класичний конфлікт "ми і вони". Ми почали відчувати

потребу створювати, розвивати і підтримувати українську національну ідентичність у цьому мінливому світі, де постійно змінюються культури і традиції, можуть відбуватися війни, в яких, на диво і на жаль, одна держава знищується іншою.

Дуже довго Україна складалася лише з окремих інгредієнтів для борщу. Але війна довела бульйон до кипіння і інгредієнти почали взаємодіяти один з одним і ставати єдиним цілим.

З одного боку, ідентичність охоплює спільну історію, мову, звичаї, цінності та традиції, які визначають спільноту. Це нематеріальні елементи, які пов'язують нас разом і виховують почуття приналежності, гордості та єдності. З іншого боку, відомий іспанський філософ Ортега-і-Гассет писав: "Такий зв'язок апіорі існує лише в родині. Існує причина, чому спільноти, які входять до складу держави, живуть разом. Це спільність волі, бажання і велика спадщина. Люди живуть разом не для того, щоб бути разом, а для того, щоб щось робити разом".

Покладаючи цю думку на національний ґрунт можемо зацитувати несправедливо забутого сьогодні вітчизняного науковця Івана Лисяка-Рудницького: «Нація проявляється не вишивками, «малоросійським борщем» і т.п., а окремою політикою й окремою високою культурною творчістю».

Ми не збираємося заглиблюватися в теоретичні дискусії стосовно самого поняття ідентичності, що тривають зараз між примордіалістами, конструктивістами та інструменталістами. Хочемо висловитись як практики, адже більшість нашого часу протягом останніх десяти років була присвячена розбудові етнопарку «Ладомирія» на українських землях Історичної (Великої) Волині.

Ми свідомо обмежились у своїй діяльності лише однією з українських етнографічних земель. Це не регіоналізм і не хуторянство. Це насамперед історичний досвід.

Холодний Яр успішно опирався більшовицькій Росії лише на своїй власній території, і не вийшов за її межі. Те ж саме було і з анархістським

рухом Махно. Так само обмежилася певним географічним ареалом і діяльність УПА. А якби у ті переломні історичні періоди кожна українська територія могла чинити спротив агресору, спираючись при цьому на власні місцеві ресурси, але на українську ідентичність чи не з'явився б у нас шанс на перемогу тоді?

Протягом десяти років ми методично відроджуємо народні ремесла, традиції і культуру, повертаємо із небуття звичаї і обряди, сприяли написанню масштабної історії краю. У Ладомирії ретельно продуманий досвід занурення, який дозволяє відвідувачам заглибитися в багатий гобелен української історії. Етнопарк демонструє традиційну українську архітектуру, фольклор, музику, танці, ремесла та кулінарні шедеври, відкриваючи двері до яскравої та різноманітної культури України.

І при цьому не існує українських звичаїв, пісень, обрядів й історії інакше ніж у їх територіальному вимірі. Але у наших відвідувачів не виникає навіть думки про протиставлення Волині та України. Навпаки. Волинь це і є Україна. Так само як є Україною Галичина, Крим, Поділля, Сіверщина, Слобожанщина тощо. Як написано на фресці «Апофеоз Вашингтона» у ротонді Капітолію США «E Pluribus Unum» («З багатьох – єдине»). Використання нашого різноманіття це наріжний камінь ідентичності та основа національної стійкості.

Важливим також є розуміння того, що ми повинні відійти від розуміння формування національної ідентичності як процесу лише історичної тяглості: від умовних трипільців до сучасних українців. Цей підхід активно використовувався у минулому і був актуальним ще скажімо у XIX столітті. Але сучасна методологія історичної науки дивиться на історичний процес дещо по-іншому. Питання не у тому, що ми маємо право на захист від зовнішньої агресії, тому що населяємо цю територію ще від трипільців і маємо на неї право.

Обґрунтуванням нашого спротиву є те, що ми зараз проживаємо на цій території і сучасна Україна увібрала в себе різні культурні, соціальні та інші

традиції попередників, які власне роблять сьогодні Україну Україною. І у нас є право і обов'язок захищати такий національний спосіб існування у сучасності. А також у нас є плани на майбутнє, які можемо втілити тільки ми, тому що наш досвід і складові, що становлять українську культуру, є унікальними.

При такому підході національні меншини, їх культура, традиції та спосіб життя вплинули на формування сучасної України так само як і спосіб життя, культура та традиції титульної нації. І ці меншини мають таке ж право називатися українцями як і усі інші громадяни сучасної України.

Підсумовуючи. Українську ідентичність ми розглядаємо як складне багатовимірне поєднання минулого, сучасного і майбутнього. Наша українська ідентичність є унікальною. Приймавши її, ми зможемо не тільки перемогти ворога, а й розбудувати нашу державу для сучасників та для майбутніх поколінь.

При такому підході, національна стійкість – це здатність нації адаптуватися, протистояти викликам і відновлюватися після невдач. Ці два поняття – стійкість і ідентичність – нерозривно пов'язані між собою, і, плекаючи та захищаючи нашу ідентичність, ми зміцнюємо нашу колективну силу, стійкість та здатність дивитися в майбутнє.

1.2. Етапи розвитку культурної політики. Мовна політика як складова культурної стратегії

Україна має своєрідну територію; вона розміщується між двома великими суперетносами - східним і західним, а отже, поєднує особливості як одного, так і іншого. Нині на емпіричному рівні робляться спроби вивести походження України.

Після розпаду Київської Русі у XIII ст. почалось утворення на нашій території самосвідомої української нації, відмінної від Білої Русі та Московії; вона мала свої, притаманні лише їй особливості. Було кілька етапів національного самовизначення України.

Перший - з XIV по XVII ст.; у цей час відбувався процес консолідації українського народу навколо національної ідеї утворення державності, найвищий її пік - гетьманування Богдана Хмельницького. Тоді була визнана багатьма державами як самодостатній суб'єкт європейського політичного співжиття. Але з політичних та економічних причин повного утвердження України як держави не відбулось.

Другий пік підйому національної свідомості відбувся у другій половині XIX - на початку XX ст.; він визначався високим інтелектуальним рівнем, коли провідні інтелектуали України утверджували народ як самодостатню націю. Двадцятье сторіччя двічі надавало можливість Україні визначитися як державі. Перша спроба 1917-1918 рр. була невдалою. Наприкінці XX ст. Україна дістала нову можливість стати державою. У 1991 р. відбулася класична революція, змінилися влада, лад.

Сьогодні критично розглядається минуле, вчені працюють над моделями реального національного "Я", щоб народ України, відчувши свою єдність, внутрішній зв'язок, вагомість історичного характеру, традиції, увів їх у свою свідомість, загартував волю і завдяки цьому утвердився серед інших народів.

Розвиток української культури XX ст. можна позначити як період національного відродження, що має 4 етапи:

- Національне відродження (1917-1933).
- Тоталітарне панування соцреалізму (1933-1956).
- Стихійне піднесення духу національного опору (1956-1987).
- Національно-духовне оновлення (з 1987).

Під час I етапу національного відродження було проголошено національну суверенну державу при повному дотриманні демократичних засад рівності українського народу і тих народів, що населяли Україну. З 1923 р. починається хвиля так званої "українізації". Закінчився цей період трагічно: у 1926 р. сталінський уряд почав в Україні наступ на українську

культуру, переслідування, а далі й знищення творчої інтелігенції. Цей етап увійшов в історію національної культури як "розстріляне відродження".

Для II етапу характерний монопольний диктат соціалістичної бюрократії, що призвело до морального занепаду духовної культури у всіх її формах. Основний наслідок цієї доби - фізичне і духовне знищення представників національної інтелігенції (1934-1938).

В III період відродження - політичної "відлиги" (1956-1961) - відбулася відносна лібералізація політики КПРС щодо національних культур. Сталося деяке поліпшення мовної ситуації, зокрема був перевиданий "Словник української мови" Б. Грінченка, зроблені перші кроки в українізації вищої та середньої спеціальної освіти.

Головним наслідком цієї доби було формування нового покоління митців, так званих "шестидесятників", які прагнули відновити втрачену національну традицію, боролися проти тоталітарної системи. "Відлига" закінчилася трагічно: більшість з "шестидесятників" були репресовані, а В. Стус, В. Марченко, О. Тихий, Ю. Литвин загинули в ув'язненні.

У другій половині 80-х рр. відбувається значне оновлення національної культури, зорієнтоване на загальнолюдські вартості світової культури. Розпочинається IV етап відродження як заперечення штучних догм соцреалізму і вартостей комерційної поп-культури.

Існує також періодизація української культури ХХ ст. по десятиліттях.

20-30-ті рр. Для культурного будівництва в Україні цього періоду було характерне певне українське відродження (20-ті) і крайня ідеологізація культурного життя (30-ті рр.).

Держава турбувалася про розвиток освіти. Був прийнятий декрет, за яким усе письмненне населення від 8 до 50 років повинно було навчатися грамоти. Швидкими темпами неграмотність ліквідувалась. З 1923 р. проводилася політика коренізації з метою забезпечення підтримки з боку населення. На 1927 р. майже всі школи, половина технікумів і чверть інститутів використовували українську мову навчання. Проте справжнє

вирішення національного питання не відповідало інтересам Сталіна: на початку 30-х політику коренізації було припинено.

20-ті рр. - це процес творчого злету української науки. Розгорнули свою діяльність математики Д. Граве, фізики М. Крилов та М. Боголюбов. Л. Ландау став ініціатором досліджень з термоядерного синтезу. Значний внесок у теорію освоєння космосу зробив Ю. Кондратюк (О. Шаргей). Видатним конструктором став І. Сікорський, який емігрував до США.

Значні досягнення відбулися в медицині (епідеміологи М. Гамалея та Д. Заболотний, медики та біологи О. Богомолець, О. Палладін) та генетиці (М. Холодний, А. Сапегін, В. Юр'єв). На терені суспільних наук активно працювали історики Д. Яворницький, М. Грушевський.

У 1928 р. в Україні працювало 37 тис. науковців. Проте зразу ж почалося і переслідування вчених. У 1930 р. з 45 засуджених науковців були 2 академіки, 11 професорів, 2 письменники. Був заарештований Л. Ландау, якого згодом врятував Петро Капиця.

На середину 30-х, після припинення українізації, прийшла хвиля репресій проти майстрів слова. Жертвами стали Остап Вишня (П. Губенко), М. Хвильовий (доведений до самогубства). Загинули багато письменників, проте декому вдалося врятуватись: Максима Рильського звільнили завдяки віршу "Пісня про Сталіна".

Незважаючи на утиски і репресії, література 30-х мала вагомий творчий доробок: "Голубі ешелони" П. Панча, "Бур'ян" А. Головка, "Дитинство" Ю. Смолича. Водночас талант багатьох літераторів був деформований в тих умовах. Це торкнулося М. Рильського, П. Тичини, М. Бажана.

У 20-х рр. завдяки процесу українізації бурхливо почали розвиватися музика й театр. Виникають професійні музичні колективи: капела "Думка", Київський симфонічний ансамбль. Плідно працюють композитори Г. Верьовка, П. Козицький, Л. Ревуцький, а пізніше - Б. Лятошинський, М. Вериківський, В. Косенко, К. Данькевич. У 30-х рр. - були відкриті консерваторії Київська, Харківська, Одеська. Проте музичні кадри також

знали репресій: було заарештовано В. Верховинця, а в застінках режиму загинуло багато молодих композиторів.

Незважаючи на негативні явища розвою, театральна справа набуває поступу: у 30-ті рр. існує вже 80 театрів.

Образотворче мистецтво в ті роки представлене М. Дерегусом, Б. Івановим, А. Петрицьким та ін., які разом з майстрами старшого покоління М. Бойчуком, І. Їжакевичем поповнили українську культуру новими творами. Художники творили за складних умов: звинувачено М. Бойчука і його учнів. Пізніше його, В. Седяра, І. Падалку розстріляли.

В кінематографі працює режисер О. Довженко. Він виступив 1928 р. з першим своїм значним фільмом "Звенигора", невдовзі поставив картини "Арсенал", "Земля", потім "Щорс". В останньому він яскраво вивів постаті героїв громадянської війни М. Щорса та В. Боженка. В той час режисер не знав, що Щорса було підступно вбито, а Боженка отруєно прихильниками Троцького в армії. Усього за період 1929-1934 рр. в Україні було знято 180 фільмів різних жанрів.

Українська культура несла і втрати, пов'язані з її історичним минулим. Йдеться про знищення культурних пам'яток, насамперед церков. У Києві були зруйновані Михайлівський Златоверхий собор XI - XII ст., церква Богородиці Пирогощі XII ст., яка згадується в "Слові о полку Ігоревім". В Харкові зруйновано Миколаївську церкву, в Сумах - Покровську XVII ст. Було ліквідовано дев'ять з десяти монастирів, шість церков XVII ст., шістнадцять церков XVIII ст., чотирнадцять XIX ст., Чернігівський Преображенський собор XV ст., в якому поховано князя Ігоря, церкву Св. Бориса X ст. перетворено на м'ясо-переробний цех.

До кінця 1939 р. перестало існувати 70% діючих церков. Ініціаторами закриття і знищення храмів були українські урядовці В. Затонський, П. Постишев, С. Косіор, Л. Каганович, Г. Петровський та інші.

40-50-ті рр. Культурне життя 1945-1955 рр. було невід'ємною частиною післявоєнного відродження. У важкому стані опинилися заклади

освіти, і все ж у 1953 р. в Україні здійснено перехід до обов'язкової 7-річної освіти. Почали діяти університети.

У 1948 р. було відновлено науково-технічну базу АН УРСР. Проте в обстановці нового витка репресій в наукових колах склалася напружена обстановка.

Значним досягненням української прози став цикл романів "Велика рідня", "Кров людська - не водиця", "Хліб і сіль" М. Стельмаха, "Хазяї" С. Скляренка.

Тема минулої війни була домінуючою у творчості художників: "Бабин Яр" В. Овчинникова, "Визволителі Києва" С. Беседіна.

В Україні діяли три кіностудії - Київська, Одеська, Ялтинська. Популярності набули фільми "Сільська вчителька", "Педагогічна поема", "Весна на Заречній вулиці"; у 1950 вийшов шедевр українського кіно - фільм "Тарас Шевченко" режисера І. Савченка з С. Бондарчуком у головній ролі.

50-60-ті рр. У період з середини 50-х до середини 60-х рр. розвиток культурного життя в Україні теж носив суперечливий характер.

Певних успіхів досягла українська наука. Розвиток кібернетики зв'язаний з ім'ям В. Глушкова. Проте в розвитку точних наук були і нерозв'язані проблеми з вини керівництва України. Вчені Інституту теоретичної фізики АН УРСР так і не змогли досягти міжнародного рівня обміну результатами досліджень. Керівництво АН не змогло відстояти думку про недоцільність обраного місця для будівництва Чорнобильської АЕС, що реактори академіків О. Александрова та М. Доллежала недосконалі за конструкцією.

У літературі червоною ниткою проходили теми Жовтневої революції та Великої Вітчизняної війни. Проте з'являлися неординарні твори: роман "Собор" О. Гончара, "Дума про тебе" М. Стельмаха, поезії І. Драча, Б. Олійника, Д. Павличка.

Ідеологічний апарат знов завдав шкоди розвою творчої думки: зазнав утисків О. Гончар, зі Спілки письменників були виключені І. Дзюба, Г. Кочур, М. Лукош, заарештований фантаст О. Бердник і багато ін.

У музичному мистецтві працювали Г. Майборода, В. Губаренко, І. Шамо. Стало помітним зникнення інтересу до національної музики. Її традиції намагалися зберегти капела "Думка", Державний заслужений академічний український народний хор ім. Г. Верьовки.

У 70-ті вийшли на екран визначні твори кінематографії: "В бій ідуть тільки старики", "Ати-бати, йшли солдати" режисера Л. Бикова, "Тривожний місяць вересень" Л. Осики, "Вавілон - ХХ" І. Миколайчука, "Високий перевал" В. Денисенка. В той же час зазнали гонінь С. Параджанов, І. Миколайчук; у надзвичайно важких умовах працював Л. Биков.

80-90-ті рр. Однією з найважливіших проблем розвитку культури незалежної України є спрямування її на утвердження національної самосвідомості, національного відродження і українців, і кожної зі 110 національностей, що проживають на її території.

Велике значення мало прийняття Закону "Про мови в Українській РСР" (1989). Вже 1991 р. було відкрито 400 українських шкіл, й чисельність їх зараз дорівнює 50% від загальної кількості шкіл.

Значні досягнення українських науковців, проте 90% нових технологічних розробок не впроваджується у виробництво. Знизився рівень винахідництва порівняно з країнами Заходу.

Національна література відгукнулася на проблеми часу творами "Вибух" С. Йовенко, "Чорнобиль" Ю. Щербака, "Марія з полином у кінці століття" В. Яворівського - на тему Чорнобильської трагедії. Не минали теми Афганістану, голодомору 1932-1933 рр.

Певні здобутки мало кіно. Так, подіям початку 30-х рр. присвячений фільм О. Янчука "Голод-33". В той же час відбувається процес відторгнення українського кіно від національних проблем: екран України заповнила

низкопробна продукція кіно Заходу, зокрема США, на якій сучасна молодь вчиться насильству і бездуховності.

Це ж стосується і музики. Художні смаки молоді формуються насамперед під впливом масових західних і вітчизняних музичних жанрів.

В культурі України поряд з досягненнями залишається багато нерозв'язаних проблем, що гальмують їх подальший розвиток. Брак уваги до освіти, науки, культури, залишковий принцип їх фінансування ведуть до зниження інтелектуального і духовного потенціалу народу, а з цим - до уповільнення суспільного прогресу. Щоб запобігти цьому, державі потрібно проводити особливу політику у сфері культури.

Сучасні етапи розвитку культурної політики можна умовно поділити на два періоди:

Перший період (1990-ті - початок 2000-х років) характеризується становленням і розвитком культурної політики в незалежних державах. У цей період основні зусилля спрямовувалися на відновлення культурної інфраструктури, розвиток творчої індустрії, залучення до культурної діяльності широких верств населення.

Другий період (початок 2000-х років - донині) характеризується утвердженням культурної політики як важливого напрямку державної політики. У цей період відбувається розширення сфери державного регулювання культури, удосконалення нормативно-правової бази, розвиток міжнародного співробітництва в галузі культури.

Основні тенденції розвитку культурної політики в сучасному світі:

- Зростання ролі культури в суспільстві. Культура розглядається як важливий чинник розвитку особистості, суспільства та держави.

- Диверсифікація культурних форм і практик. У сучасному світі спостерігається зростання різноманітності культурних форм і практик, що обумовлено глобалізаційними процесами, розвитком інформаційних технологій та соціальними змінами.

- Утвердження культурної політики як інструменту розвитку креативної економіки. Культурна політика розглядається як важливий інструмент розвитку креативної економіки, яка є одним з драйверів економічного зростання.

У контексті цих тенденцій можна виділити наступні пріоритети розвитку культурної політики на сучасному етапі:

- Сприяння культурному розвитку особистості. Це передбачає забезпечення доступу до культурних благ для всіх верств населення, розвиток освіти та виховання в галузі культури, формування культурного капіталу суспільства.

- Захист і розвиток культурної спадщини. Це передбачає збереження і популяризацію культурної спадщини, її включення в сучасне життя.

- Розвиток творчої індустрії. Це передбачає створення умов для розвитку креативних індустрій, підтримку талановитих митців і творчих колективів.

- Розвиток міжнародного співробітництва в галузі культури. Це передбачає зміцнення культурних зв'язків між країнами, сприяння культурному обміну.

В Україні культурна політика розвивається відповідно до цих пріоритетів. У 2022 році Верховна Рада України прийняла Закон "Про державну культурну політику", який визначає основні принципи і напрями розвитку культури в Україні. Закон передбачає створення умов для культурного розвитку особистості, збереження і розвитку культурної спадщини, підтримки творчої індустрії, розвитку міжнародного співробітництва в галузі культури.

Реалізація цих пріоритетів сприятиме розвитку культури в Україні, підвищенню її ролі в суспільстві та зміцненню культурних зв'язків з іншими країнами.

Питання про державну підтримку розвитку культури, про використання культурної політики як ефективного інструменту оновлення суспільства надзвичайно гостро постало в Україні після проголошення незалежності.

Адже саме з цього моменту дедалі більшої сили й розмаху в духовно-культурному житті набули три складні, суперечливі та неоднозначні процеси:

- Перегляд, переосмислення та переоцінка донедавна панівних поглядів, орієнтирів, настанов поведінки.
- Повернення традиційних цінностей національної культури, відтворення релігійних та національних форм світосприйняття.
- Проникнення і адаптація на національному ґрунті нової системи цінностей, які характерні для духовно-культурного життя західної цивілізації.

Зіткнення цих різно-векторних культуротворчих потоків призвело до своєрідного руйнівного вибуху у свідомості як на рівні окремої людини, так і на рівні суспільства, кризи національної ідентичності, втрати почуття історичної перспективи і зниження рівня самооцінки нації. Дослідники назвали цей феномен "культурним шоком в посткомуністичних суспільствах". Його загальними рисами, характерними для більшості країн перехідного періоду, є ерозія системи соціальної мотивації, зростання стресу, моральної перевтоми, розчарування та невдоволення серед широких верств населення, підвищена конфронтаційність суспільства і помітна ностальгія за тоталітарним "порядком".

Закономірно, що відмова, бодай навіть часткова, від старої шкали цінностей вивела суспільство із рівноваги, а відсутність чіткої нової системи цінностей не давала йому змоги стабілізуватися. За цих умов гасло духовного відродження абсолютно логічно було висунуто на перший план. Суть його полягала в пошуку в глибинах історії та національної традиції надійної та стабільної світоглядної опори, яка була вкрай необхідна в умовах перехідного періоду.

За останні роки було зроблено чимало для адаптації сфери культури до нових соціально-економічних умов. З цією метою розроблено й прийнято ряд нових законів, створено відповідні умови для функціонування закладів культури, підприємств, установ та організацій у цій сфері, відбулися помітні зміни в системі підготовки кадрів. Зараз, кадри для сфери культури готують такі навчальні заклади як Київський національний університет культури і мистецтв, Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв, Національна музична академія ім. Чайковського, Академія образотворчого мистецтва та архітектури, Київський державний інститут декоративно-прикладного мистецтва, інститут театрального мистецтва ім. І. К. Карпенка-Карого та інші.

Розширилося міжнародне культурне співробітництво, повніше стали задовольнятися духовні потреби національних меншин. Були прийняті "Декларація прав національностей України", закон "Про національні меншини в Україні".

Однак сфера культури в Україні перебуває в стані, що неповною мірою задовольняє потреби культурного та духовного відродження українського народу.

Кризові явища в економіці протягом останнього десятиріччя негативно позначилися насамперед на стані матеріально-технічної бази у сфері культури. Потребує реформування законодавча база у сфері культури, вимагають удосконалення механізми фінансування та оподаткування закладів культури, необхідним є залучення інвестицій та підтримка організацій культури усіх видів і форм власності.

Порівняно із законодавством інших країн законодавство України в галузі культури є досить широким і специфікованим по різних сферах. Загалом Верховною Радою України ухвалено понад 300 нормативно-правових актів, що стосуються питань культури. Такий широкий масив законодавчих актів з об'єктивних причин має непослідовний і в багатьох випадках неузгоджений та суперечливий характер. Зокрема у законодавчих

актах положення щодо ринкових відносин співіснують поряд з елементами державного монополізму в галузі культури.

Основними причинами, що зумовили існуючий незадовільний стан у сфері культури є:

- Невиконання або ігнорування органами державної влади ухвалених законодавчих актів у сфері культури, які стосуються фінансування культури чи соціального захисту працівників культури.

- Систематичне порушення органами державної влади конституційних прав громадян і невідповідність українського законодавства міжнародно-правовим зобов'язанням у частині гарантованого доступу до культурних цінностей, що виявляється у скороченні мережі закладів культури і зниженні якості культурних послуг.

- Недостатнє врахування інтересів культури в законах, що регулюють суспільно-економічні сфери життя, зокрема в податкових фінансово-бюджетних.

- Недосконалість галузевого законодавства у сфері культури (потребують оновлення закони про мови в Україні, про державні соціальні стандарти у сфері культурних послуг, про неприбуткові організації в галузі культури тощо); деякі сфери діяльності в галузі культури досі перебувають поза межами законодавчого регулювання (не прийнято закони про гастрольно-концертну діяльність, про механізми громадського контролю над прийняттям рішень у сфері культури, про соціальний захист митців тощо).

- Недотримання норм законодавства України про культуру та невідповідність деяких його положень європейським нормам у цій галузі.

- Найнижча заробітна плата працівників галузі культури порівняно із середньою у народному господарстві.

Учасники парламентських слухань "Українська культура: стан та перспективи розвитку", які відбулися в червні 2004 року, обговоривши питання реалізації державної політики в галузі культури, відзначили, що стан розвитку культури в Україні та її державна підтримка є незадовільними. Вони не відповідають прагненням і можливостям незалежної держави, яка декларує свої наміри щодо створення суспільства загального добробуту. Виходячи з цього, учасники слухань рекомендували органам державної влади зробити рішучі кроки у вирішенні проблем у цій важливій сфері життя суспільства.

Актуальною у сфері культури залишається проблема реформування середньої та вищої освіти. Це зокрема перехід на 12-річну середню школу, впровадження сучасних навчальних технологій, комп'ютеризація навчального процесу тощо.

Система вищої освіти України сьогодні налічує близько тисячі навчальних закладів, у яких навчається понад 1,5 млн. студентів. За чисельністю населення з вищою освітою Україна випереджає такі розвинені країни, як Великобританія, Німеччина, Франція. Але безумовним є й той факт, що ні зміст, ні якість навчання ще не задовольняють потреб суспільства. Тому в країні триває напружена робота по реформуванню вищої школи.

Пошук нової моделі вищої освіти в Україні пов'язаний з полегшенням доступу до вищої освіти, розширенням її масштабів, створенням умов для безперервного навчання, переходом до багаторівневої підготовки, посиленням фундаменталізації, гуманізації та інформатизації навчання, органічним поєднанням освіти й науки, інтеграцією у світовий освітній простір тощо. Заплановано, що в 2005 році Україна приєднається до Болонського процесу.

Український народ має багату й самобутню культуру. Однак протягом століть її відтіснили на периферію суспільного буття та людської свідомості.

Нині ж відбувається складний і суперечливий процес повернення українського суспільства до свого культурного "Я".

У час переходу суспільства від тоталітарного до демократичного ладу держава покликана забезпечити реальну свободу творчості, матеріально-фінансову підтримку справжнім талантам, творцям національно-культурної духовності, одночасно сприяти формуванню нової культурної інфраструктури, що відповідає б умовам ринкової економіки, принципам демократії та громадянського суспільства.

Відроджена, демаргіналізована українська культура в усій повноті й різноманітності її компонентів, збагачена здобутками світової культури і світового життя, має стати основою дальшого державницького й економічного прогресу України.

В епоху глобалізації, вирівнювання характеру геополітики, стирання кордонів і скорочення відстаней особливо гостро постає питання самоідентифікації окремих держав і, як наслідок, націй. Держави стикаються з проблемою збереження відокремленості та впізнаваності себе і своїх держав в умовах безлічі існуючих і новостворюваних регіональних і надрегіональних коаліцій, альянсів і союзів. Держави-учасниці певної коаліції чи альянсу мають однакові цілі, наміри та схожі зовнішньополітичні орієнтації. Однак метою кожної держави є залишатися унікальною, автентичною та впізнаваною індивідуальною державою. "У політичній теорії держава визначається як політична спільнота, яка об'єднує всіх громадян нації, незалежно від їхнього етнічного чи соціального походження, культурних, мовних чи інших особливостей. Спільна національна мова, спільна символіка, спільна лояльність до держави та її законів, спільні інтереси та надії на майбутнє стають останніми суттєвими ознаками держави, що призводить до додавання синонімів "політична держава" та "національна держава".

Більшість політологів згідно вважають, що для характеристики нації необхідно враховувати як суб'єктивні, так і об'єктивні чинники, а також

питання про те, які з них стають вирішальними в той історичний момент, коли можна говорити про факт існування нації. Так чи інакше, пріоритетними ознаками для самовизначення нації залишаються спільність мови, території, культури, економічних зв'язків, ментальності тощо. О. Потебня у праці «Про націоналізми. Думка і мова» (Харків, 1913, С. 222) сказав, що єдність мови – це не тільки найкраща, але й певна, єдина прикмета, за якою ми визнаємо народ, а разом це й єдина, неминуха умова існування народу, що її ніщо не може замінити. Тому мова народу повинна бути офіційною, щоденною, нею повинна видаватися наукова і художня література, ділові документи, вона повинна побутувати у школах, державних, громадських та політичних організаціях і установах, на радіо і в телебаченні, у театрі і в поп-культурі... П. Колісний зазначав: «Мова – не проста соціальна категорія, як звичайний засіб комунікації (спілкування), а категорія національна, бо тільки національна мова, як органічний витвір духу нації, може служити засобом цілковитого порозуміння в розвитку всіх творчих сил нації».

Українська письменниця Оксана Забужко дослідила, що протягом останніх 200 років було видано 173 лише урядових постанови, спрямованих на заборону і знищення української мови. Однак, неможливо злічити всіх підзаконних, таємних регіональних указів, директив, розпоряджень та інших утаємнених документів, суть і реалізація яких працювали на ту ж мету – усунення української мови. Богдан Романенчук детально аналізує головні з цих лінгвоцидних розпоряджень і доводить, що політика Радянського союзу щодо України і української мови є відродженням і продовженням режиму Івана Грозного, спадкоємця монголізму і візантинізму.

Лінгвоцидна політика, розпочата московськими царями щодо української мови як складова глобального плану знищення українства як такого, активно продовжувалася у радянські часи і триває сьогодні. Саме тому протягом усіх десятиліть російського імперського поневолення України палилися українські архіви й бібліотеки, руйнувалися історичні пам'ятки,

церкви, жорстоко переслідувалося українських патріотів, що виступали на захист прав української нації, української мови, народних традицій, релігії. За радянських часів їх запроторювали «у в'язниці, концтабори та психіатричні заклади...». Яскравим свідченням цього є лист українських інтелігентів, ув'язнених у радянському політичному концтаборі №3 в Дубровлазі в Мордовії: «Нас переслідують і запроторюють у тюрми тільки за те, що ми, як українці, виступаємо за збереження і розвиток на Україні української національної культури і мови».

Цей короткий екскурс в історію показує, де коріння сьогоденної вкрай складної ситуації української мови і яка мета лінгвоциду державної мови в Україні. Тут слід зазначити, що, попри здобуття незалежності у 1991 році, Україна не мала власної еліти – вона отримала у спадок радянську номенклатуру, яка діяла і надалі діє за звичними для неї схемами централізованого підпорядкування. За радянських часів в Україні було знищено державницьку політичну еліту, а та, яка прийшла до влади після повернення незалежності, не мала жодної політичної волі працювати для добра і на розбудову нової незалежної держави. Державні чинники молодій незалежній державі продовжували національну політику підрадянської України політику нижчості, гіршості, підпорядкованості, порівняно зі «старшим братом», як було прийнято називати російський народ.

«Мовна політика – це складова частина національної політики. Тільки ж важливість мови як національної ознаки така велика, що без мовної політики національна політика майже неможлива». У половині ХХ ст. мовознавець Василь Чапленко, досліджуючи теоретичні аспекти мовної політики будь-якої держави, писав, що мовна політика класифікується за своїм характером: вона може бути наступальна (агресивна) або оборонна. Такий поділ цілком сприймається, якщо йдеться про агресію однієї держави (у даному випадку в галузі мови) стосовно іншої. Однак, як оцінити

наступальний характер мовної політики державної влади стосовно мови титульної нації своєї ж держави?

Професор Ігор Набитович, викладач української літератури Університету ім. Марії Кюрі-Склодовської в Любліні (Польща), зазначає, що, якщо державні чиновники у певній країні не володіють державною мовою (як сьогодні є у випадку України), відразу ж виникає багато запитань і припущень. З них перше – що ця країна окупована іншою країною, мовою якої ті чиновники розмовляють, бо вони вважають себе громадянами країни-окупанта й служать тільки її інтересам. Друге – що ці чиновники зневажають народ країни, якою вони керують, і вважають себе представниками «вищої раси» – власне того народу, мовою якого вони розмовляють.

Тут варто говорити про характеристику мовної політики держави з огляду на її результати. За наслідками провадження, мовна політика може бути позитивна і негативна. Позитивна мовна політика скерована на зміцнення суспільного чи державного становища мови, допомагає її розвитку, а негативна – спрямована на усунення мови з ужитку і деструкцію її внутрішньої будови.

Провідне місце серед цих державних органів у реалізації мовної політики України належить Міністерству освіти і науки, тоді як безпосередню участь у мовній політиці України беруть Державний комітет телебачення і радіомовлення та, передусім, інші державні органи, уповноважені у мовних питаннях.

Як співвідноситься підривна внутрішня мовна політика держави з міжнародним правом? Чому необхідно творити українську мову поза державними рамками і які негативні наслідки, якщо держава не просуває свою мову до решти світу? На ці питання можна відповісти, проаналізувавши мовну політику держави з точки зору конкретних заходів, що реалізуються відповідними державними органами. Найважливішим у цьому контексті є регулювання внутрішньої системи самої мови. Насамперед ідеться про правопис і, відповідно, словники.

У передмові до "Словника іноземних мов", виданого в Торонто 1977 року (тобто за 14 років до здобуття Україною незалежності), Павло Штепа писав наступне: "Після розпаду Радянського Союзу наші емігранти отримують тисячі листів з вимогою, щоб Москва негайно надіслала їм літературу, від якої вона відмовлялася протягом 50 років. Насамперед, єдине, що потрібно Україні для націєтворення - це серйозні українські словники, а не московська мова: Патріоти української еміграції повинні мати вдома хоча б цей словник, щоб наступного дня після розпаду Радянського Союзу відправити його в Україну" (виділено мною). Але ні на другий день, ні через двадцять років діаспорна інтелігенція не звернулася до київського уряду з проханням про допомогу у відродженні української мови, культури та державності. І протягом усього періоду еміграції діаспорні інтелектуали поступово і планомірно готувалися до того, що після відновлення незалежності молода українська держава затребує весь інтелектуальний, культурний і політичний досвід українських інтелектуалів, які були змушені емігрувати перед загрозою фізичного знищення. Діаспора, отже, була готова до того, що українська інтелігенція, яка змушена була емігрувати перед загрозою фізичного знищення, затребує весь інтелектуальний, культурний і політичний досвід української інтелігенції, яку поступово і систематично готували до того, що українська держава затребує весь інтелектуальний, культурний і політичний досвід української інтелігенції, яка змушена була емігрувати перед загрозою фізичного знищення, затребує весь інтелектуальний, культурний і політичний досвід української інтелігенції, яку поступово і систематично готували до того, що українська держава затребує весь інтелектуальний, культурний і політичний досвід української інтелігенції, яка змушена була емігрувати перед загрозою фізичного знищення, затребує всю українську державу.

Серйозної уваги заслуговує правопис української мови: у 1927 році Всеукраїнська правописна конференція затвердила так званий Харківський правопис (де проходила конференція), який був узгоджений представниками

з усіх частин України, що перебувала тоді під владою різних держав. Правописна комісія складалася з чотирьох урядовців у галузі освіти, п'яти академіків, 28 університетських професорів мовознавства та філології, восьми вчителів, семи журналістів і восьми письменників, з яких лише троє були представниками Західної України. При визначенні єдиного правопису члени комісії враховували галицьку та наддніпрянську традиції української мови. Усі спірні питання були ретельно обговорені. У результаті було прийнято так званий правопис Горошкевича (за прізвищем відповідального за укладання словника), який став обов'язковим для використання на всій території України. Цього правопису й досі дотримується українська громада в діаспорі. Радянська влада вустами псевдонауковців оголосила харківський правопис шкідливим: "Українські буржуазні націоналісти хотіли відокремити Радянську Україну від СРСР, відокремити українців від росіян, відродити капіталізм і поневолити українців західноєвропейськими та американськими імперіалістами. Метою було сприяти цьому. [1] Сталінський режим знищив майже всіх науковців, які входили до складу вищезгаданої правописної комісії, а всі наступні зміни до правопису української мови ухвалювалися без жодних обговорень; у 1933 році "правописна комісія", призначена радянською владою, переглянула правопис Горошкевича і наблизила українську мову до російської. Вона наголошувала на тому, що мова має бути ближчою до російської.

З огляду на байдужість держави до мовної політики, на початку 1990-х років деякі науковці та частина української політичної еліти доклали активних зусиль, щоб відродити принаймні деякі з принципів Харківського правопису. В Україні в діаспорі перевидавали книжки, написані за харківським правописом, і без дозволу перевидавали кілька словників. Однак на державному рівні такого руху не було. Про наслідки такої байдужості йдеться, зокрема, у критичних статтях в газеті "Українське слово" щодо нових підручників з "рідної мови" для 5, 6, 7, 8 і 9 класів. Зміст "нових" підручників приблизно на 98% запозичений з попередніх підручників, зі

збереженням радянської символіки, ідеології, радянського патріотизму та історіографії. Цілі покоління української молоді вже вивчають рідну мову за цими підручниками.

Невирішені проблеми з українським правописом проявляються і на міжнародному рівні. Наприклад, оголошення про прибуття та відправлення поїздів здається відносно тривіальним. На українських залізничних вокзалах прибуття та відправлення поїздів з польських міст завжди оголошують польською мовою поряд з українською (або російською). У Польщі, однак, донедавна оголошення робилися лише польською мовою. Коли Посольство України в Польщі (2010 р.) звернулося до адміністративного відділу Польських залізниць, вони відповіли, що згідно з чинним законодавством, потяги, які прибувають і відправляються зі східного напрямку, можуть оголошуватися також російською або китайською мовами. Звичайно, таке законодавство можна було б змінити, але для цього потрібна ініціатива однієї із зацікавлених сторін. У даному випадку - України.

Відсутність такої ініціативи є продовженням і проявом несприятливої мовної політики, яку проводили уряди України, що змінювали один одного, протягом понад 20 років після здобуття незалежності. Україна так і не розпочала уніфікацію написання та вимови власних назв іншомовного походження з українським правописом. Відповідальні державні суб'єкти не зацікавлені навіть в уніфікації власного правопису української мови, не кажучи вже про приведення його у відповідність до правописів інших мов. Так, у польських (і не тільки польських) словниках сьогодні замість запозичених з російської мови слів Дніпро, Дністер, Дніпропетровськ і Днєк (тобто запозичених з російської мови) у наступних мовах подаються Дніпро, Дністер, Дніпропетровськ і Днєк (як ці назви вимовляються в національній мові). Те, що назви вимовляються як Dnipro, Dnister, Dnipropetrovsk і Donek замість Dnipro, Dnister, Dnipropetrovsk і Donek (ці назви міст вимовляються в державній мові), пояснюється специфікою польського артикуляційного апарату (що також є спірним) і правилами чергування приголосних і

голосних. Якщо це так, то спроби інтерпретації польських локалізмів на кшталт "w Donbasie" і "na Ukrainie" втягують науковців у суто політичну сферу. Форма "в Україні" типологічно вживається в польській мові як пережиток періоду, коли Україна не була незалежною державою, а частиною певної імперії, тобто Волині, Поділля, тобто ширшого регіону чи залежної території.

Коли топоніми, власні назви, особові імена, назви осіб, назви реалій тощо переносяться в іншу мову, вони починають жити за принципами цієї мови і є вже не українськими, а польськими (чи іншими) словами. Те саме має відбуватися, коли в українську мову потрапляють іншомовні слова. Однак в українських текстах замість оригінального Жешув, Перемишль, Холм, Жешув, Перемишль, Холм... написано "Жешув, Перемишль, Холм...". Редакція книги перекладала польську історичну публіцистику українською мовою, перекладач відмовився видавати книгу через те, що польський король Ян III Собеський писав ім'я Ян Казимир І це при тому, що всі знають ім'я Папи Римського, який народився в Польщі, як Іван Павло II, а поляки називають відомого президента США Джек Вашингтон. Справа тут не в історичній традиції, а в черговій мовній політиці української держави.

У всьому глобальному Інтернеті домени, пов'язані з українською столицею, використовують російське слово "Київ". Академічні центри в Польщі видали академічні підручники з "літератури кресів", але "креси" - це не лінгвістичне поняття, а політичне. Клесі були одним зі східних передмість Королівства Польського і фактично були латифундіями заможної польської аристократії. Міністерство юстиції без вагань реєструє громадські об'єднання, такі як Асоціація кресов'ян, які люблять Клесі. Місцева влада в різних населених пунктах схвалила найменування вулиць, перехресть, кільцевих доріг і парків на честь кресов'ян. Сьогодні офіційне використання цього терміну є неприйнятним через його реваншистську сутність, але українська державна влада має розібратися з цією ситуацією.

Роль дефініцій стає ще більш важливою у зв'язку з поточними подіями в Україні. Через неправильне називання учасників, подій та ситуацій світ вперше почав називати конфлікт на сході нашої країни війною після майже десятирічних військових дій, у тому числі майже дворічної війни між Росією та Україною. Україна ж, через рік після початку війни, все ще називає її АТО (Антитерористична операція) і вимагає від міжнародної спільноти визнати російську агресію на нашій території. Раніше озброєних бойовиків називали сепаратистами, що діаметрально протилежне реальній ситуації, а російські ЗМІ використовували термін "громадянська війна" для створення вигідного для себе стереотипу. Наведені вище факти показують, як мовне питання стало політичним питанням на міжнародному рівні.

Проведення таких статистичних досліджень можливе завдяки даним, зібраним в Осередку розвитку польської освіти за кордоном, який розпочав свою діяльність на початку 2011 року при Міністерстві національної освіти РП і тепер цілісно займається освітою польською мовою на світі. За даними згаданого Осередку, у 2011 році на світі працювало 339 шкіл з польською мовою навчання у 37 державах світу. Найбільше – у Великобританії (82 школи), де польська діаспора є чи не наймолодшою з усіх польських діаспор світу, в Німеччині (49), США (40), Чехії (19), Україні (19), Франції (17), Ірландії (13), Канаді (12), Росії (10) та Швеції (10).

Міністерство освіти і науки України також збирає дані про центри навчання української мови за кордоном, але ця діяльність фактично обмежується збором статистичних даних від українських дипломатичних представництв за кордоном. Дипломати перебувають у безпосередньому контакті з освітніми, культурними, громадськими та політичними об'єднаннями українців у країні еміграції, але не уповноважені надавати їм конкретну допомогу від імені української держави. У той час як Міністерство освіти Республіки Польща протягом десятиліть надає пряму допомогу польським школам, включаючи надання підручників і навчальних матеріалів, офіційне призначення вчителів і навіть будівництво та утримання шкіл,

українське міністерство на прохання діаспори запобігти корупції та відмиванню грошей шляхом надання освіти за межами країни відповіло загальновідомими формулами про українське законодавство, яке прямо забороняє фінансування культурних та інших інституцій. Зокрема, від цієї ситуації постраждав Український вільний університет у Мюнхені, який не отримав від України додаткового фінансування для продовження своєї діяльності, незважаючи на свій занедбаний стан (він функціонує вже понад 90 років і визнаний своїми науковими досягненнями).

Для порівняння, слід зазначити, що наразі в Польщі існує лише п'ять шкіл з денною формою навчання для громадян українського походження. Лише дві з них мають українську мову викладання, тоді як три є польськими школами з українською мовою викладання. Ці школи повністю фінансуються з державної скарбниці та утримуються за рахунок бюджету польських органів місцевого самоврядування. У місцевостях з великою кількістю українського населення школи з українською мовою навчання організовуються у вихідні дні з 1950-х років. Кількість суботніх шкіл української мови в Польщі коливається від 75 до 105, що є дуже високим показником з огляду на кількість дітей, які їх відвідують.

Більше того, ні в Україні, ні в Польщі немає єдиного методично-консультативного центру, який би об'єднував такі навчальні осередки, надавав фахову методичну підтримку вчителям, які в них працюють, а також виконував консультативні та наглядові функції. Таким чином, у Польщі (як і в інших країнах) методика, рівень і якість викладання української мови залежать від компетентності, досвіду та обізнаності самих вчителів. Крім того, різке падіння популярності української мови призвело до катастрофічної відсутності інтересу до неї серед молоді. Це пов'язано з тим, що у школах вихідного дня часто працюють вчителі-пенсіонери з десятиліттями педагогічної підготовки, які працюють за застарілими навчальними програмами, не мають належного наочного та методичного забезпечення, а також не мають жодних можливостей для професійного

розвитку. Як наслідок, зацікавленість українців віддавати своїх дітей до таких шкіл для вивчення української мови зменшилася, а вищезгадані п'ять польських шкіл для національних меншин, у яких працюють молоді вчителі, мотивовані на створення шкіл європейського рівня, не можуть набрати учнів серед випускників недільних шкіл.

Більше того, у всій Польщі, де українська діаспора становить значну частину населення, є лише два вчителі-методисти, і обидва працюють за сумісництвом. Україна не надсилає висококваліфікованих фахівців, а Польща надає допомогу для розвитку освіти національних меншин лише в рамках чинного законодавства, що навряд чи є достатнім для задоволення поточних потреб.

Існують також проблеми, пов'язані з різним правовим статусом українців, які народилися в Польщі і проживають у Польщі вже кілька поколінь, та міграцією молодих українців, так званої "четвертої хвилі". Згідно з нашим дослідженням, ці іммігранти наразі становлять половину потенційних учнів у школах з українською мовою навчання. Однак польське законодавство про право на освіту української меншини не поширюється на цю категорію, оскільки вони мають українське громадянство, а отже, освіту їхніх дітей має забезпечувати Україна, зокрема через зацікавленість України у збереженні української ідентичності за кордоном.

У випадку України дослідники відзначають ще один факт: популярність Польщі (а отже і польської мови) різко зростає також у свідомості українців не-польського походження. Сусідня держава постає привабливим освітнім ринком і ринком праці, що є частиною відповідних європейських ринків. Згідно фізичного закону сполучених посудин, зацікавлення українських абітурієнтів польським освітнім, а відтак і ринком праці, означає вплив потенційних студентів українських вищих навчальних закладів і, відповідно, кваліфікованих фахівців на українському ринку праці. Наслідки цих процесів видно вже сьогодні, коли українські університети

змушені звільняти професорсько-викладацький склад, закривати катедри і навіть цілі факультети в умовах значного скорочення кількості абітурієнтів.

Війна 2014-2023 р.р. в Україні значно збільшила кількість випускників українських шкіл, які їдуть вчитися до європейських вищих шкіл. Ані українська, ані польська сторона не оприлюднюють точної статистики у цій справі, однак, доказом впливу українських абітурієнтів до польських вищих шкіл є хоча б активне впровадження української версії веб-сторінок ВНЗ Польщі. Останнім часом у відповідь на різко зростаючий попит запрацювали українські версії порталів багатьох відомих польських вищих шкіл та університетів, а в Україні активно почали з'являтися посередницькі агентства, що допомагають молодим українцям виїхати на навчання до Польщі, мовні курси та інші консалтингові фірми, скеровані на надання саме таких послуг.

Результатом руйнівної міжнародної політики України в галузі української мови є також те, що втрачається зацікавлення нашою мовою за кордоном. Наприклад, у тій же Польщі сьогодні припиняють своє існування кафедри україністики у провідних університетах країни. Так, на сьогоднішній день уже де-факто закриті україністики у Щецині, Ольштині, під загрозою знаходиться навіть україністика у Варшаві – найстаріша в цілій Польщі. А втрата зацікавлення мовою невідкладно тягне за собою втрату зацікавлення нацією і державою.

Тут варто зазначити, що держава направляє експертів лише до тих країн, з якими укладено відповідні угоди про співпрацю. Однак у випадку України при підписанні таких угод текст часто пишеться в односторонньому порядку, як у випадку з українсько-німецькою Угодою про направлення німецьких викладачів у навчальні заклади України від 10 червня 1993 року. Ця угода була укладена на основі бажання України та Німеччини сприяти збереженню культурної та етнічної самобутності німецької меншини в Україні, вивченню німецької мови та викладанню спеціальних дисциплін німецькою мовою. Однак взаємне бажання зберегти культурну та етнічну

самобутність української меншини в Німеччині вже не відображено в документі. Забезпечення еквівалентності таких двосторонніх угод має бути предметом турботи державних органів, які готують підписання договорів.

Іншим важливим питанням у сфері викладання української мови за кордоном є сертифікація відповідно до чинних європейських правових норм. Приклад Польщі знову є повчальним. Процес акредитації польської мови розпочався у 2004 році. Спочатку було прийнято національний закон про створення Комісії з сертифікації знань польської мови як іноземної, що складається з 10 членів. Комісія стала наглядовим органом для проведення іспитів та органом, що організовує видачу сертифікатів. З 2000 року Польща також є членом Асоціації мовних іспитів у Європі (ALTE), яку представляє Ягеллонський університет. ALTE є найбільшою європейською асоціацією, що займається іспитами з іноземних мов та сертифікацією знань. Тим часом, за оцінками, лише 45% осіб, які складають іспити з польської мови, мають польське походження (дані зі звіту професора В. Модунки для Ради з питань польської мови).

Під час війни 2022-2023 років українська мова в суспільстві зазнала значних змін. Війна стала потужним поштовхом для розвитку та зміцнення української мови. Війна показала, що українська мова - це мова свободи і незалежності. Вона стала символом українського духу та єдності. Це призвело до зростання престижу української мови в суспільстві. Війна також сприяла збільшенню кількості україномовних. Багато російськомовних почали розмовляти українською. Цьому сприяли такі чинники

Почуття національної єдності та солідарності

Бажання відійти від російської мови, що асоціюється з російською агресією

Вплив державних і громадських ініціатив, спрямованих на популяризацію української мови

Війна посилила роль української мови в освіті та культурі. Багато українських шкіл, де раніше викладання велося російською мовою, почали

викладати українською. Також зросла кількість культурних заходів та продуктів українською мовою.

Незважаючи на ці позитивні зміни, українська мова все ще стикається з низкою викликів. Одна з них - російська пропаганда, яка прагне дискредитувати українську мову та українську культуру. Іншим викликом є наявність в Україні регіонів, де російська мова все ще має значний вплив.

Війна 2022-2023 років є важливим переломним моментом у розвитку української мови. Вона сприяла зміцненню престижу української мови та її ролі в суспільстві. Існує висока ймовірність того, що в майбутньому українська мова стане єдиною мовою спілкування в Україні.

Раніше в Україні дійшло до ситуацій, коли студент через суд домагався забезпечення його конституційного права на навчання в університеті державною мовою (ідеться про судовий позов Сергія Мельничука, студента Східноукраїнського національного університету імені В. Даля, коли суд зобов'язав університет читати лекції українською мовою лише для цього студента); молодих людей в Одесі побили за те, що вони, зайшовши до крамниці, розмовляли українською мовою (їх принижували, обзивали, а охоронець сусіднього банку навіть погрожував їм табельною зброєю). Це лише два випадки з цілої низки подібних, де в різних регіонах України люди зазнавали тиску, приниження і зневаги за використання державної мови. [20]

Російська мова витісняла українську саме через негативну мовну політику, яку проводять державні чинники. Промовистим є факт, що у 2013 році Державний комітет з телебачення і радіомовлення зменшив фінансування програм українського радіо у трьох форматах – УР-1, «Промінь» та УР-3 (Українське радіо «Культура») – більше ніж у 7 разів. На українському радіо 100% мовлення ведеться українською мовою, і це єдиний замовник, який присвячує ефірний час національній освіті, історії, культурі. За даними TNS-Україна, на кінець 2012 р. українське радіо в аудиторії віком 35-75 років мало рейтинг 18% - найвищий рейтинг з усіх радіостанцій України. На початку 2015 року, відсвяткувавши своє 90-ліття, державне

Українське радіо припинило своє існування, а разом з ним – багато обласних та інших радіостанцій. Частка української мови у вітчизняному медійному просторі зменшилася в рази. Для порівняння, Польща призначає на рік 10 млн. золотих (рівновартість понад 3 млн. ам. дол.) лише для фінансування програм Польського радіо для закордоння, яке працює дев'ятьма мовами у багатьох країнах світу, доносячи до слухачів за кордоном інформацію про найважливіші політичні, культурні та суспільні події в Польщі.

Однією з причин цього явища є законодавче стимулювання русифікації у цій галузі, що дозволяє друкованим виданням взагалі не визначати мову, якою вони видаються, або формально фігурувати як двомовні видання.

Якщо держава витісняє мову титульної нації з власного медійного простору, то зрозуміло, що вона не зацікавлена також у просуванні цієї мови за кордоном.

Як зазначалося вище, втрата інтересу до мови означає втрату інтересу до нації чи етнічної групи. Особливо це стосується випадків, коли держава не просуває свою мову, а отже, свою культуру і націю на міжнародному ринку. Особливо це стосується просування літератури країни за кордоном. Найкращими можливостями для цього є переклад літератури іноземними мовами та презентація літературних здобутків, особливо на міжнародних книжкових форумах.

Огляд польських зусиль у цій сфері показує, що заходи з просування перекладу включають гранти від Міністерства закордонних справ через дипломатичні представництва за кордоном; діяльність Стипендіального фонду Міністерства культури і національної спадщини, який надає фінансову підтримку діячам культури за кордоном, у тому числі перекладачам; діяльність Інституту книги, який має потужну програму; а також інші програми, фонди та гранти, які, як виявилось, реалізуються у різний спосіб. Що стосується України, то в різних країнах світу є багато прикладів, коли угоди, підписані з іноземними партнерами (видавництвами), реалізуються іноземними партнерами (видавництвами), а не фінансуються Україною. Така

ситуація не сприяє популяризації багатой української літератури у світі та суттєво шкодить іміджу України у світі.

Через дуже обмежене фінансування промоції української мови Україна недостатньо представлена на міжнародних книжкових форумах. 52-й Варшавський міжнародний книжковий ярмарок (2007), де Україна була почесним гостем, є гарним прикладом втрачених можливостей. Напередодні Форуму українська сторона не провела жодної рекламної чи інформаційної кампанії в Польщі. Автори, які представляли Україну, не були присутні на Форумі, а ті, що були, робили це особисто або від імені своїх видавництв. Стенд країни-почесного гостя (України) був заповнений продукцією не найвищої якості від кількох обраних видавництв.

Аналіз даних, оприлюднених Українською книжковою палатою, свідчить, що загальний тираж і частка книг, виданих українською мовою, поступово зменшується: Якщо у 2010 році українською мовою було видано 24,7 млн. книг і брошур (54,8% від загального тиражу книг, виданих в Україні), то у 2011 році цей показник становив 23,5 млн. примірників (50,5%). У період з 1 січня по 18 жовтня 2012 року частка книг українською мовою становила лише 43,8% . Для порівняння, у 1961 році 41% усіх книжок, виданих у Радянській Україні за рік, були українською мовою, а 58% - російською, причому українські книжки були обсягом менше 100 сторінок, а російські - більше 200 сторінок. Більше того, кількість книжок, імпортованих з Росії, на 500 відсотків перевищувала кількість книжок, виданих в Україні.

Сьогодні, понад півстоліття потому, масовий імпорт російськомовної літератури з Росії є надзвичайно серйозною проблемою для внутрішнього книжкового ринку України. За експертною оцінкою Асоціації книговидавців та книгорозповсюджувачів, частка україномовних книг становить близько 13%. Тому локальний стенд України на міжнародних книжкових виставках виглядає непрофесійно, непривабливо і ганебно. На тлі великого розголосу на міжнародному рівні немає жодної угоди про купівлю закордонних

видавничих прав на українську літературу і, відповідно, творення української мови та культури за кордоном.

Це загальна статистика. Але це конкретний і показовий приклад, який доводить, що мовна політика "українських" урядів, які змінювали один одного, набула антиукраїнського спрямування, відкидаючи при цьому стереотип про те, що Донецьк - це виключно російськомовний регіон, позбавлений етнічного ядра: У 2013 році, коли я відвідав музей "Смолоскип" у Донецьку, мені подарували три книги, підготовлені та видані українською громадою Донецька: Першою був "Поетичний лінгвістичний словник Василя Стуса", укладений Л. Л. Оліфіленко (2003); друга - збірка поезій Павла Гірника (2009), високо оцінена літературними критиками; третя - збірка поезій Олекси Тихого "На перехресті думок", упорядкована Людмилою Огневою, талановитим педагогом і телеведучою, філософом, відважним патріотом, правозахисником і членом-засновницею Української Гельсінської групи. До збірки Олекси Тихого увійшли раніше неопубліковані статті та наукові праці. Що робить ці рідкісні видання, ретельно підготовлені та видані українською мовою, особливими? Словник мови поезії В. Стуса, виданий десять років тому, буде надрукований накладом 1 000 примірників; збірка віршів Павла Гірника, видана за "проукраїнського" та "демократичного" режиму (2009), буде надрукована накладом 500 примірників; видання видатних творів Олекси Тихого буде в бібліотеках 100 осіб. Ніщо краще не ілюструє мовну політику держави.

Однак проблема різкого занепаду україномовного книговидання в Україні має більш серйозний загальнонаціональний вимір. За даними Асоціації видавців та книготорговців України, кількість книг, що видаються в Україні, щороку падає на 10% і вже є найнижчою в Європі. 5 в Росії, 4,5 в Білорусі та 7 в ЄС. Менше 2,5 книжок на людину на рік - це нижня межа, нижче якої починає знижуватися інтелектуальний рівень населення. Сьогодні українці витрачають на книги 2 долари на рік, росіяни - 22 долари, поляки - 45 доларів, німці - 150 доларів. Оскільки падіння

інтелектуального рівня українців супроводжується зниженням їхньої конкурентоспроможності на зовнішніх ринках праці та формуванням негативних стереотипів неосвічених українців, збереження та популяризація української мови за кордоном безпосередньо пов'язана з формуванням позитивного/негативного іміджу держави на міжнародному ринку.

Як видно з наведених прикладів, деструктивне становище української мови на міжнародному ринку є беззаперечним наслідком продуманої та ретельної політики мовного геноциду, яку постійно впроваджують українські державні органи, відповідальні за мовну політику. Аналіз показує, що становище української мови в Україні є складним, а права українців, які розмовляють державною мовою, продовжують масово порушуватися.

Таким чином, сучасна мовна політика України є несприятливою для державної мови, а деструктивна міжнародна мовна політика держави проявляється як на зовнішньому, так і на внутрішньому рівні в культурній, соціальній, політичній та економічній сферах. Негативні наслідки на культурному фронті проявляються в тому, що українська культура (як і мова) не визнається і не сприймається за кордоном як автентична, багата і давня. Її сприймають як примітивну частину більшої, потужнішої та впливовішої культури (у нашому випадку - російської), і, як наслідок, українську державу не сприймають як самодостатню та сформовану.

У публічній сфері негативні наслідки деструктивної мовної політики на міжнародній арені призводять до відродження та формування негативних стереотипів щодо українців, які не захищені сильною державою. Іншими словами, соціальні наслідки в цьому випадку одразу переходять у політичні, що може дуже сильно зашкодити іміджу незалежної держави у світі.

У політичній сфері негативна міжнародна мовна політика призводить до девальвації держави, її символів та кордонів, що призводить не лише до реваншизму (як у випадку з Кримом, Кримом тощо), а й до вільного та одностороннього трактування історії та приписування загальної провини державам, які не захищають свої інтереси на міжнародній арені (як у справі

проти І. Дем'янюка та формування негативного образу ОУН-УПА). Наочним прикладом політичних наслідків негативної мовної політики держави на міжнародній арені є діяльність Палати представників Сейму Польщі. 6 червня 2013 року Національні Збори ухвалили рішення про те, що Волинська трагедія (етнічний збройний конфлікт між Польщею та Україною на території Волині) У зв'язку з 70-ми роковинами трагедії було обговорено шість проектів резолюцій. Лише в одному з них (поданому правлячою партією "Громадянська платформа") не використовувалося слово "геноцид". І це попри те, що не існує жодної резолюції про визнання подій на Волині у 1940-х роках геноцидом.

Мовна політика є важливим інструментом для досягнення низки цілей. Вона також є елементом культурної стратегії, оскільки впливає на культурний розвиток і формування національної ідентичності.

РОЗДІЛ II. ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ КУЛЬТУРИ ТА МОВИ

2.1. Роль політичних подій у формуванні культурної та мовної політики

Визначення мовної політики як категорії асоціюється з правовою культурою і порядком, позаяк тут йдеться про державну мовну політику, яку варто розуміти як систему заходів інститутів держави, діяльність яких спрямована на реалізацію мовних прав громадян, які за Конституцією України мають право вільно користуватися рідною мовою в усіх сферах і галузях суспільно-політичного життя. Водночас залишається актуальною проблема новітнього російщення українського народу, яку необхідно зупинити.

У цьому контексті мовна політика має:

- підтримувати мовні права етнічних меншин, які беруть активну участь у розбудові Української держави;
- бути частиною національної політики, яка спрямовується на утвердження, розвиток та функціонування української мови як державної в Україні;

- проводити виховну роботу серед молоді, виховуючи її у патріотичному дусі та в кращих історико-культурних традиціях українського народу.

Утім, втягування національних меншин у політичний процес нерідко важко співвідноситься з поведінкою тих громадян, політичних і державних діячів, які усе життя прожили в Україні і не навчилися або не бажають послуговуватися українською мовою хоча б тому, що вона є державною. З іншого боку, окремі з них навіть чинять всілякі перешкоди, аби Українська незалежна держава не розвивалася як національна. Виходячи з зазначеного, на визначення мовної політики як концепта у добу правління экс-Президента Л. Кучми вплинула проросійська ідеологія, під впливом якої він заявив, що запровадить в Україні російську мову у статусі офіційної. Утім, втілити у життя цю ідею було йому складно, позаяк поруч з проросійськими політичними інституціями знаходилася опозиція, яка не дозволила йому провести цю ідею у життя. Утім, здійснити свою мрію Л. Кучма не полишав, а до своєї мети він та його прибічники йшли поетапно: на першому етапі (1991-1996 рр.) його ідеологи підписали та з порушенням переклали «Європейську хартію регіональних або міноритарних мов», об'єктом якої є захист мов, котрим загрожує зникнення, а не мовні права національних меншин; на другому (1997-2004 рр.), його проросійське оточення (комуністи та інші «ліві» політичні сили) у Верховній Раді ухвалило закон «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин», який захистив не ті мови, які знаходилися на межі зникнення, а ті, яким ніщо не загрожує; на третьому (2005-2009 рр.) після «Помаранчевої» революції проросійськи налаштовані політики намагалися втілити положення цього закону, який набрав чинності на початку 2006 року, у життя, спровокувавши тим самим «парад мовних суверенітетів»; на четвертому (2010-на поч. 2014 рр.), экс-Президент В. Янукович та його команда на основі положень закону «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин» ухвалили закон «Про засади державної мовної політики», який поглибив

розкол української спільноти за мовно-політичною та ідеологічною ознаками; на п'ятому (2014-2019 рр.), ідея Л. Кучми, В. Януковича та інших проросійськи налаштованих політиків була частково втілена у життя: російська мова у статусі регіональної, а подекуди – офіційної здійснювала свої функції у дев'яти регіонах (областях) України та в АРК до скасування закону «Про засади державної мовної політики» (поч. 2018 р.), який розколов українську спільноту на два табори за мовно-політичною ознакою. Таке бачення мовно-політичної проблеми та формування на цій основі моделі мовної політики активно розробляється та застосовується в окремих розвинених демократичних державах. Виходячи з зазначеного, проблема мовної політики як явище залишається актуальною, а разом з цим – визначення її як категорії передбачається у подальших розвідках.

2.2. Чинники впливу на процес формування та реалізації державної мовної політики в галузі освіти України

Внутрішні чинники

Політичні чинники

Політичні фактори відіграють ключову роль у формуванні та реалізації державної мовної політики в галузі освіти. Вони можуть визначати загальні цілі та пріоритети мовної політики, а також методи та інструменти її реалізації.

У контексті України політичні фактори, які впливають на мовну політику в галузі освіти, включають в себе:

Політична система: Україна є демократичною країною з багатопартійною системою. Це означає, що мовна політика в галузі освіти може формуватися під впливом різних політичних сил. Політична ситуація: Політична ситуація в країні може впливати на пріоритети мовної політики. Наприклад, під час війни з Росією мовна політика в Україні спрямована на зміцнення української мови та культури.

Громадська думка: Громадська думка може впливати на мовну політику. Наприклад, зростання національної свідомості в Україні призвело

до посилення ролі української мови в освіті.

Соціально-економічні фактори

Соціально-економічні фактори також впливають на формування та реалізацію державної мовної політики в галузі освіти. Вони можуть впливати на рівень мовної підготовки населення, а також на можливості для реалізації державної мовної політики.

У контексті України соціально-економічні фактори, які впливають на мовну політику в галузі освіти, включають в себе:

Рівень економічного розвитку: Рівень економічного розвитку країни може впливати на можливості для фінансування освіти, зокрема на потреби в підготовці кадрів з української мови та літератури.

Демографічна ситуація: демографічна ситуація може впливати на склад учнівської та студентської молоді, а також на потреби в вивченні української мови та літератури.

Стан освіти: стан освіти в країні може впливати на рівень мовної підготовки населення, а також на можливості для реалізації державної мовної політики.

Культурні фактори
Культурні фактори також відіграють важливу роль у формуванні та реалізації державної мовної політики в галузі освіти. Вони можуть впливати на ставлення населення до української мови та культури, а також на рівень мовної культури суспільства.

У контексті України культурні фактори, які впливають на мовну політику в галузі освіти, включають в себе:

- **Національна свідомість:** Національна свідомість населення може впливати на його бажання вивчати українську мову та культуру.
- **Мовна культура:** Мовна культура суспільства може впливати на ефективність реалізації державної мовної політики в галузі освіти.

Зовнішні чинники
Міжнародні фактори

Міжнародні фактори також можуть впливати на формування та реалізацію державної мовної політики в галузі освіти. Вони можуть визначати загальні рамки для мовної політики, а також впливати на можливості для реалізації державної мовної політики в галузі освіти.

У контексті України міжнародні фактори, які впливають на мовну політику в галузі освіти, включають в себе:

- Міжнародне право: міжнародне право може гарантувати права людини на освіту рідною мовою.

- Міжнародні організації: міжнародні організації можуть надавати фінансову та технічну допомогу для реалізації державної мовної політики в галузі освіти.

Регіональні фактори

Регіональні фактори також можуть впливати на формування та реалізацію державної мовної політики в галузі освіти. Вони можуть визначати загальні тенденції мовної політики в регіоні, а також впливати на можливості для реалізації державної мовної політики в галузі освіти.

У контексті України регіональні фактори, які впливають на мовну політику в галузі освіти, включають в себе:

Політика сусідніх країн: політика сусідніх країн може впливати на мовну ситуацію в Україні, а також на можливості для реалізації державної мовної політики.

Міжнародні відносини в регіоні: міжнародні відносини в регіоні можуть впливати на можливості для співпраці та обміну досвідом у галузі мовної політики.

Вплив чинників на формування та реалізацію державної мовної політики в галузі освіти в Україні.
Вплив чинників на формування та реалізацію державної мовної політики в

галузі освіти в Україні є складним і неоднозначним. Ці чинники можуть взаємодіяти між собою, посилювати або послаблювати один одного.

РОЗДІЛ 3. СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ У ДЕРЖАВНІЙ ПОЛІТИЦІ КУЛЬТУРИ ТА МОВИ

3.1. Інноваційні підходи та технології в державній політиці культури та мови.

Інноваційні підходи та технології в державній політиці культури та мови мають потенціал для значного покращення ефективності та результативності цієї політики. Вони можуть бути використані для:

Поширення культурних цінностей та традицій. Інноваційні технології, такі як соціальні медіа та віртуальна реальність, можуть використовуватися для поширення культурних цінностей та традицій серед широкого кола людей. Це може допомогти урядам зміцнити національну ідентичність та культурну самосвідомість.

Заохочення творчості та інновацій. Інноваційні технології можуть використовуватися для заохочення творчості та інновацій у культурній сфері. Це може допомогти урядам розвивати культурну індустрію та створювати нові робочі місця.

Захист культурної спадщини. Інноваційні технології можуть використовуватися для захисту культурної спадщини. Наприклад, вони можуть використовуватися для створення цифрових копій культурних об'єктів, які можна використовувати для їхнього збереження та популяризації.

Ось деякі конкретні приклади того, як інноваційні підходи та технології можуть бути використані в державній політиці культури та мови: уряд може використовувати соціальні медіа для просування культурних заходів та подій. Наприклад, уряд може використовувати Facebook, Twitter та Instagram для поширення інформації про концерти, фестивалі та інші культурні заходи. Це може допомогти урядам залучити більше людей до культурної діяльності.

Уряд може використовувати віртуальну реальність для створення інтерактивних культурних дослідів. Наприклад, уряд може використовувати віртуальну реальність для відтворення історичних подій або для створення віртуальних турів по культурних об'єктах. Це може допомогти урядам зробити культурні цінності та традиції більш доступними для людей.

Уряд може використовувати штучний інтелект для створення нових форм культурного контенту. Наприклад, уряд може використовувати штучний інтелект для створення віртуальних співаків або для написання віршів. Це може допомогти урядам розвивати культурну індустрію та створювати нові робочі місця.

Інноваційні підходи та технології в державній політиці культури та мови мають потенціал для створення більш інклюзивного та доступного культурного середовища. Вони можуть допомогти урядам зміцнити національну ідентичність та культурну самосвідомість, а також розвивати культурну індустрію.

Інноваційні підходи та технології в державній політиці культури та мови – це використання нових ідей, методів та технологій для вирішення завдань у галузі культури та мови. Інновації можуть бути використані для підвищення доступності, якості та ефективності культурної діяльності.

Деякі приклади інноваційних підходів та технологій у державній політиці культури та мови включають:

- Розробка мобільних додатків для доступу до культурних заходів. Ці додатки можуть включати інформацію про розклад заходів, продаж квитків, а також інтерактивні елементи, такі як віртуальні екскурсії та відео.
- Створення віртуальних музеїв та галерей. Ці музеї та галереї можуть використовувати технології 3D-сканування та 3D-друку, щоб створити віртуальні копії реальних об'єктів.
- Розробка інтерактивних освітніх програм з історії, мистецтва та культури. Ці програми можуть використовувати

інтерактивні технології, такі як віртуальна реальність та доповнена реальність, щоб зробити навчання більш цікавим та захоплюючим.

- Створення цифрових платформ для підтримки творчої індустрії. Ці платформи можуть надавати інформацію про можливості фінансування, навчання та просування творчих проектів.

- Розробка програм для зміцнення культурних зв'язків між країнами. Ці програми можуть використовувати цифрові технології для проведення онлайн-фестивалів, конкурсів та інших культурних заходів.

Ці інновації можуть бути використані для вирішення таких завдань у державній політиці культури та мови:

- Забезпечення доступу до культурних благ для всіх верств населення. Інновації можуть допомогти зробити культурні заходи більш доступними та привабливими для різних аудиторій. Наприклад, використання цифрових технологій може дозволити проводити онлайн-трансляції культурних заходів, створювати віртуальні музеї та галереї.

- Розвиток освіти та виховання в галузі культури. Інновації можуть допомогти зробити освіту в галузі культури більш цікавою та актуальною для молоді. Наприклад, використання інтерактивних технологій, таких як віртуальна реальність та доповнена реальність, може допомогти залучити молодих людей до вивчення історії, мистецтва та культури.

- Збереження і розвиток культурної спадщини. Інновації можуть допомогти зберегти культурну спадщину та зробити її більш доступною для широкого загалу. Наприклад, використання технологій 3D-сканування та 3D-друку може дозволити створювати віртуальні копії культурних об'єктів, які можуть бути використані для освітніх та культурних цілей.

- Розвиток творчої індустрії. Інновації можуть допомогти створити нові можливості для розвитку креативних індустрій. Наприклад, використання технологій штучного інтелекту та

машинного навчання може дозволити створювати нові форми мистецтва та культури.

- Розвиток міжнародного співробітництва в галузі культури. Інновації можуть допомогти зміцнити культурні зв'язки між країнами. Наприклад, використання цифрових технологій може дозволити проводити онлайн-фестивалі, конкурси та інші культурні заходи, які можуть залучити учасників з різних країн.

Реалізація інноваційних підходів та технологій у державній політиці культури та мови може допомогти підвищити доступність, якість та ефективність культурної діяльності в Україні.

3.2. Перспективи розвитку та рекомендації

Культура та мова є важливими складовими національної ідентичності та самосвідомості. Вони відіграють важливу роль у розвитку суспільства, забезпечуючи його єдність та стабільність.

Державна політика культури та мови спрямована на підтримку та розвиток цих сфер. Вона має бути спрямована на такі цілі:

- Зміцнення національної ідентичності та самосвідомості.
- Розвиток культурної індустрії та креативних індустрій.
- Захист культурної спадщини.

Зміцнення національної ідентичності та самосвідомості

Культура та мова є важливими факторами, які формують національну ідентичність та самосвідомість. Вони допомагають людям зрозуміти свою історію, традиції та цінності.

Державна політика культури та мови може сприяти зміцненню національної ідентичності та самосвідомості, підтримуючи такі заходи:

- Заохочення вивчення рідної мови та культури.
- Пропаганда національних цінностей та традицій.
- Створення культурних центрів та установ, які відбивають національну культуру.

Розвиток культурної індустрії та креативних індустрій

Культурна індустрія та креативні індустрії відіграють важливу роль у розвитку економіки країни. Вони створюють робочі місця, стимулюють інновації та сприяють розвитку туризму.

Державна політика культури та мови може сприяти розвитку культурної індустрії та креативних індустрій, підтримуючи такі заходи:

- Фінансування культурних проектів та заходів.
- Створення сприятливих умов для розвитку творчих ініціатив.
- Пропаганда культурного продукту на міжнародному рівні.

Захист культурної спадщини

Культурна спадщина є цінним надбанням країни. Вона відображає її історію, традиції та цінності.

Державна політика культури та мови може сприяти захисту культурної спадщини, підтримуючи такі заходи:

- Реставрація та збереження культурних об'єктів.
- Збір та оцифрування культурних матеріалів.
- Пропаганда культурної спадщини серед населення.

Конкретні рекомендації

Ось деякі конкретні рекомендації щодо розвитку культури та мови в державній політиці:

- Запровадити систему державного фінансування культурних закладів і проектів, яка б забезпечувала їхню фінансову стабільність.
- Сприяти розвитку культурної індустрії та креативних індустрій, створюючи сприятливі умови для їхнього розвитку.
- Забезпечити захист культурної спадщини, створюючи музеї, бібліотеки, архіви та інші культурні установи.

Застосування інноваційних підходів та технологій.

Інноваційні підходи та технології можуть бути використані для підвищення ефективності та результативності державної політики культури та мови. Вони можуть допомогти урядам:

- Поширити культурні цінності та традиції. Наприклад, уряд може використовувати соціальні медіа та віртуальну реальність для поширення інформації про культурні заходи та об'єкти.

- Заохочення творчості та інновацій. Наприклад, уряд може використовувати штучний інтелект для створення нових форм культурного контенту.

- Захист культурної спадщини. Наприклад, уряд може використовувати 3D-сканування для створення цифрових копій культурних об'єктів.

Державна політика культури та мови повинна бути спрямована на використання інноваційних підходів та технологій для досягнення своїх цілей.

Роль і значення культурної політики в системі національної безпеки ще не визнані. Відсутня узгоджена концептуальна основа та відповідна нормативно-правова база для формування та реалізації державної культурної політики, в тому числі культурної політики як складової національної безпеки.

Для вирішення цієї проблеми Міністерству культури України необхідно посилити співпрацю з неурядовими професійними організаціями та розробити узгоджену Стратегію розвитку української культури. Ця стратегія має включати окремий розділ, що описує функцію культури в політиці національної безпеки.

Зокрема, вона має містити такі положення

- культура є основою суспільного життя та фундаментом модернізації України. Культурна політика має стати важливим підґрунтям для процесу реформування українського суспільства. Критеріями успішності реформ мають стати рівень культурної компетентності громадян України та їхня здатність опановувати сучасні культурні практики;

- культурна політика має ґрунтуватися на парадигмі діалогу як форми плюралістичної демократії, що базується на принципі рівноправності відносин між регіонами, соціальними групами та суспільними інституціями;

- культура має стати ціннісною основою для зміцнення суспільства в умовах сучасної політичної та соціально-економічної кризи. Програми реформ у всіх сферах суспільного та економічного життя мають бути пов'язані з досягненням сталого культурного розвитку. Орієнтиром успішності реформ має стати людський розвиток;

- створити механізми захисту національних культурних просторів від впливу деструктивних глобалістських культурних практик та негативних ідеологій недружніх держав.

Внести зміни до базового документу, що визначає стратегію державної політики у сфері національної безпеки, з урахуванням ролі та функцій культури у сфері безпеки. Слід пам'ятати, що культурна політика сприяє просуванню національних інтересів держави, може впливати на реалізацію політики в різних економічних, соціальних та територіальних сферах і виконує не лише другорядну інформаційно-ідеологічну функцію на підтримку загальної національної стратегії держави. Слід також зазначити, що основними пріоритетами культурної політики в системі національної безпеки є захист і розвиток цінностей, духовної та історичної спадщини, національної ідентичності. Ця функція забезпечується шляхом виявлення та подолання внутрішніх і зовнішніх загроз сталому розвитку культури.

Представникам Міністерства культури України та експертних організацій громадянського суспільства варто розробити проект змін та доповнень до Стратегії національної безпеки України та Закону України "Про основи національної безпеки України" щодо ролі культурної політики у сфері національної безпеки. Вважаємо за доцільне запровадити такі новації

- культура є важливим чинником вирішення соціальних конфліктів та основою для інтеграції суспільства;

- конфлікт, в якому перебуває українське суспільство, є наслідком деструктивних процесів, особливо в гуманітарній сфері; культурна політика має бути спрямована на подолання конфлікту цінностей та формування національної ідентичності;

- пріоритетом культурної політики має стати створення нової ціннісної основи суспільного та культурного життя. Це призведе до заміни застарілих авторитарних і патерналістських культурних засад новими (модерними) культурними засадами та створення продуктивної структури суспільних відносин.

Культурна діяльність має сприяти утвердженню національно-державних цінностей та світоглядних орієнтирів українського народу. У нормативно-правовій базі залишаються невизначеними принципи формування та оцінки ефективності культурної політики, відсутність своєчасного реагування на деструктивні процеси в культурному секторі існує нагальна потреба у виробленні єдиного концептуального підходу до розуміння ролі культури в секторі безпеки. Необхідно розробити механізми вимірювання ефективності культурної політики як складової національної безпеки. Необхідно визначити чіткі індикатори для визначення ефективності культурної політики. Вирішення цих питань забезпечить ефективне використання культурної політики для зміцнення національної безпеки.

Ефективність культурної політики має вимірюватися, зокрема, за такими індикаторами Рівень доступу громадян до культурної спадщини; захист та розвиток закладів культури; належне фінансове забезпечення діяльності закладів культури; рівень матеріально-технічного забезпечення функціонування закладів культури; зниження рівня конфліктності в суспільстві та національної ідентичності 3. Зміцнення громадської думки (за даними соціологічних опитувань).

Побудова моделі "м'якої сили" на основі наявних матеріальних, фінансових, організаційних та інтелектуальних ресурсів України. Створення позитивного іміджу України у світі має стати одним із пріоритетів

зовнішньої політики та новим порядком денним культурної політики. На часі розробка цілісного стратегічного документа, який би роз'яснював способи використання "м'якої сили" та її правовий статус.

Ця модель має включати незалежну роль, яку має відігравати культура у просуванні національних інтересів України. З цією метою Міністерство культури України, Міністерство закордонних справ України та неурядові професійні організації мають спільно визначити інституційну інфраструктуру Українського інституту, джерела фінансування його діяльності, кадрове та матеріально-технічне забезпечення. Мета Українського інституту - використання "м'якої сили" для поширення культури за кордоном та зменшення зовнішніх загроз. Завдання поширення української культури у світі має стати частиною зовнішньої політики держави та засобом реалізації національних інтересів.

ВИСНОВОК

Державна політика щодо пропагування національної культури та мови є одним із важливих напрямів діяльності держави. Вона спрямована на збереження та розвиток культурної спадщини, формування національної ідентичності громадян, сприяння інтеграції України у світову спільноту.

У роботі було розглянуто теоретичні та методологічні засади державної політики щодо пропагування національної культури та мови. Проаналізовано основні напрями та заходи державної політики у цій сфері. Досліджено стан реалізації державної політики щодо пропагування національної культури та мови в Україні.

Виявлено, що державна політика щодо пропагування національної культури та мови в Україні має певні досягнення. Зокрема, значно покращилася ситуація з вивченням української мови, збільшилася кількість навчальних закладів, де українська мова є мовою навчання. Також було проведено низку заходів з популяризації української культури та мистецтва.

Водночас, існують і певні проблеми у реалізації державної політики у цьому сфері. Зокрема, недостатньо фінансуються заходи з пропагування української мови та культури. Також існує певний рівень русифікації, який негативно впливає на збереження української культури та мови.

Для вирішення цих проблем необхідно вжити низку заходів, зокрема:

- Підвищити фінансування заходів з пропагування української мови та культури. Це дозволить забезпечити більш широке охоплення населення такими заходами, як курси української мови, заходи з популяризації української культури та мистецтва, висвітлення української культури та мови в засобах масової інформації.
- Розробити і впровадити ефективні механізми контролю за дотриманням мовного законодавства. Це дозволить забезпечити дотримання вимог закону про мову в усіх сферах суспільного життя.

- Запровадити освітню програму з виховання національної свідомості громадян. Ця програма повинна бути спрямована на формування у громадян усвідомлення важливості збереження української культури та мови.

Реалізація цих заходів дозволить забезпечити ефективну реалізацію державної політики щодо пропагування національної культури та мови в Україні.

Для формування у громадян усвідомлення важливості збереження української культури та мови необхідно запровадити освітню програму з виховання національної свідомості громадян. Ця програма повинна бути спрямована на формування у громадян таких цінностей, як патріотизм, любов до України, шана до української культури та мови.

Програма повинна включати такі елементи:

- Викладання історії України та української культури в навчальних закладах.
- Організація заходів з популяризації української культури та мови.
- Формування позитивного образу України в засобах масової інформації.

Реалізація цих заходів дозволить забезпечити ефективну реалізацію державної політики щодо пропагування національної культури та мови в Україні.

Культурна та мовна політика є важливими складовими державної політики. Вони відіграють важливу роль у розвитку суспільства та зміцненні національної безпеки.

Для ефективної реалізації культурної та мовної політики важливо враховувати такі фактори:

- роль культурної ідентичності у суспільстві;
- роль політичних подій у формуванні культурної та мовної політики;

- чинники впливу на процес формування та реалізації державної мовної політики в галузі освіти;
- можливості використання інноваційних підходів та технологій у державній політиці.

Відповідно до цих факторів можна сформулювати такі рекомендації щодо розвитку культурної та мовної політики в Україні:

- посилити увагу до збереження та розвитку української культури та мови;
- забезпечити рівні можливості для розвитку всіх культур та мов, представлених в Україні;
- сприяти розвитку міжкультурного діалогу та толерантності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітичні записи з розробки державної політики / укладач В. Романов, О. Кілієвич. – К.: Видавництво УАДУ, 2001. – 236 с.
2. Атаманчук Г.В. Теория государственного управления. – М.: Юридическая литература, 1997. – 256 с.
3. Бакуменко В. Д. Формування державно-управлінських рішень: Проблеми теорії, методології, практики. – К.: Вид-во УАДУ, 2000. – 328с.
4. Браун П. Посібник з аналізу державної політики : пер.з англ.-К.: Основи, 2000.
5. Вайс К.Г. Оцінювання: методи дослідження програм та політики / Переклад з англійської Р. Ткачук та М. Корчинська. Науковий редактор перекладу О. Кілієвич. – К.: Основи, 2000. – 671 с.
6. Валецький О.Л. Державна політика в Україні: методологія аналізу, стратегія, механізми впровадження: Моногр. – К.: НІСД, 2001.
7. Вступ до аналізу державної політики. Навчальний посібник. – В. Романов, О. Рудік, Т. Брус. – К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2001. – 238 с.
8. Глен Райт Державне управління: Переклад з англійської В. Івашка, О. Коваленка, С. Соколик. – К.: Основи, 1994. – 191 с.
9. Данн В. Н. Державна політика: вступ до аналізу. – Одеса, 2005. – 504 с. Державна політика: аналіз та механізм її впровадження в Україні. Навчальний посібник. За загальною редакцією В.А. Рехкала, В.В. Тертички. – К.: Видавництво УАДУ, 2000. – 232 с.
10. Державна політика: аналіз та механізм впровадження: навч.посіб./ Укл. О.С.Лесная. – Х.: Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2009. – 76 с.
11. Державна політика : підручник / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; ред. кол. : Ю. В. Ковбасюк (голова), К. О. Ващенко (заст. голови), Ю. П. Сурмін (заст. голови) [та ін.]. – К. : НАДУ, 2014. – 448 с.

12. Державне управління: теорія і практика / За заг. ред. В. Б. Авер'янова. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – 432 с.
13. Державне управління в Україні: централізація і децентралізація / За ред. Н.Р. Нижник. – К.: Видавництво УАДУ, 1997. – 448 с.
14. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Із змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 року № 2222 – IV. – К., 2006. – 124с.
15. Марущак В.П. Державне управління: планування і ринок. – К.: Видавництво УАДУ, 1998. – 168 с. 17. Пал Л. Аналіз державної політики / Пер з англ. – К.: Основи, 1999. – 342 с.
16. Пол Браун М. Посібник з аналізу державної політики. Переклад з англійської. – К.: Основи, 2000. – 243 с. 62
17. Політична модернізація : [підручник] / В. Дзюндзюк, Л. Приходченко, О.Крюков и др. – Х. : Вид-во Асоціації докторів державного управління, 2011. – 400/86 с.
18. Політологія: навч. посіб. / М. П. Гетьманчук, В. К. Грищук, Я. Б. Турчин та ін. ; за заг. ред. М. П. Гетьманчука. – К. : Знання, 2011. – 415 с.
19. Політологія: Навчальний посібник / Г. П Щедрова, Ф. В. Барановський, О. В. Карчевська, О. Г. Мазур та ін. – Луганськ : Вид-во СНУІм. В.Даля, 2011. – 304 с.
20. Рябов С.Г. Політична теорія держави. Навчальний посібник. – К.: Тандем, 1996. – 240 с. 23.
21. Солових В. П. Політико-управлінські відносини: методологія та практика : [Монографія] / В. П. Солових. – Х. : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2009. – 164 с.
22. Тертичка В. В. Державна політика: аналіз та здійснення в Україні. – К.: Основи, 2002. – 750с. 25. Шляхтун П. П. Політологія: теорія та історія політичної науки: Підручник. / П. П. Шляхтун – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 472 с.

